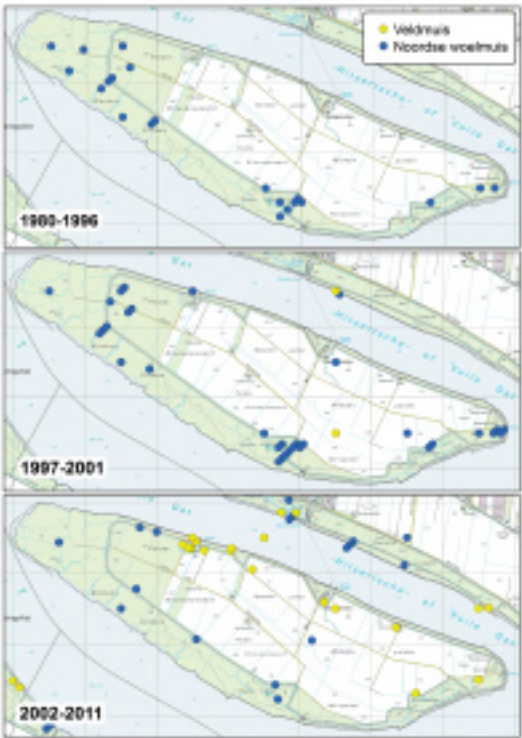

Verspreiding woelmuizen Tiengemeten.
Data uit Zoogdierdatabank met verschillende periodes

De eerste waarneming van een veldmuis op Tiengemeten betreft een schedeltje van de soort in braakballen van een ransuil in maart 1997. Aangezien jagende ransuilen buiten de broedtijd een actieradius kunnen hebben van vijf kilometer of meer werd er indertijd van uitgegaan dat de betreffende veldmuis op het vasteland was geslagen. Een uitgebreid onderzoek later dat jaar, waarbij 24 locaties op het eiland met inloopvallen zijn onderzocht, leverde geen vangsten van veldmuizen op. Het is daarom aannemelijk dat de veldmuis in 1997 inderdaad nog niet op Tiengemeten voorkwam. Uit de periode 1998-2001 zijn er van Tiengemetes helemaal geen waarnemingen

met betrekking tot muizen bekend. In 2002 zijn er op het eiland drie kleinere partijen braakballen verzameld, waarvan twee van kerkuil en één van ransuil. In al deze drie partijen zaten veldmuizen, met percentages tussen de 13% en 57%. Deze hoge percentages in combinatie met het kleine jachtgebied van de kerkuil laten met zekerheid zien dat in 2002 de veldmuis op Tiengemetes aanwezig is. In twee partijen braakballen uit 2003 en 2004 is de soort met nog hogere percentages aanwezig (68% en 76%). In 2006 ten slotte worden tijdens het eerder genoemde vallenonderzoek op meerdere plekken veldmuizen gevangen. Op grond van het voorgaande kan de komst van de veldmuis naar Tiengemetes geplaatst worden in de periode 1998-2001. Hierbij is echter niet geheel uit te sluiten dat de veldmuis al in 1996 of 1997 op het eiland is gearriveerd, maar in deze jaren nog slechts zeer lokaal voorkwam en daardoor niet is gevangen tijdens het onderzoek in 1997. Omdat de veldmuis zich in normale situaties zeer snel voortplant is dit scenario echter minder waarschijnlijk. Met bovenstaande informatie kan ook de vraag worden beantwoord of de veldmuis al vóór of pas tijdens de herinrichting op Tiengemetes is gearriveerd. De beschikbare data laten onomstotelijk zien dat de veldmuis al ruim voor aanvang van de in 2006 gestarte grootschalige herinrichting op het eiland aanwezig was.

Veldmuis versus noordse woelmuis Nadat de veldmuis in 2006 werd vastgesteld op Tiengemetes, werd gevreesd voor het voortbestaan van de noordse woelmuis op het eiland. Ondanks

dat de noordse woelmuis qua formaat groter is dan zijn neefjes veldmuis en aardmuis, kan hij door deze soorten worden verdreven. Tijdens onderzoek in 1993 en 1997 werden noordse woelmuizen zowel buitendijks als in het (drogere) cultuurlandschap gevangen. Tijdens onderzoek in 2006 en 2010 waren in de drogere terreindelen van het eiland echter alleen nog maar veldmuizen aanwezig. Deze soort lijkt de noordse woelmuis hier dus volledig te hebben verdrongen. Daarentegen werden zowel in 2009 als in 2010 in de natte buiten- en binnendijkse gebieden alleen noordse woelmuizen gevangen en geen enkele veldmuis. Dit wijst er op dat in deze terreinen stabiele toekomstmogelijkheden aanwezig zijn voor de noordse woelmuis.

Conclusie In de periode 1998-2001 is de veldmuis op Tiengemetes terechtgekomen. De soort heeft de noordse woelmuis op het eiland inmiddels verdrongen uit de drogere terreindelen. De recente herinrichting van Tiengemetes heeft gezorgd voor grote oppervlakten aan natte natuur met een grote dynamiek in waterstanden. Dit is gunstig voor de concurrentiepositie van de noordse woelmuis ten opzichte van veldmuis. Indien bij het beheer van de natuurterreinen op Tiengemetes blijvend rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van de noordse woelmuis zal deze soort zich naar verwachting, ondanks de aanwezigheid van de veldmuis, ook op de langere termijn kunnen handhaven.

Rob Koelman en Sil Westra werken bij de Zoogdiervereniging.

Bever. Foto Jelger Herder

Stand van zaken in het Jaar van de Bever

Hoe gaat het met de bevers in Nederland?

Elk jaar vraagt de Zoogdiervereniging extra aandacht voor één van de in Nederland in het wild levende zoogdiersoorten. Na de bunzing, de egel, het wild zwijn en de vleermuizen is het in 2012 de beurt aan de bever. Maar hoe gaat het met de Nederlandse bevers en waarom verdienen zij extra aandacht?

Stefan Vreugdenhil, Vilmar Dijkstra en Neeltje Huizenga

Vroeger kwam de bever in een groot deel van Nederland voor. Bevers werden intensief bejaagd, vooral vanwege hun pels en vlees. De bever werd als waterdier gezien en vanwege zijn 'geschubde' staart door katholieken tot de vissen gerekend en daarom mocht bevervlees in de vastentijd worden gegeten. Ze werden ook bejaagd om hun geurklieren die in de parfuminindustrie werden gebruikt. Daarnaast maakte biotoopvernietiging het overleven voor de bevers steeds moeilijker. In 1826 werd de laatste Nederlandse bever doodgeslagen in de IJssel bij Zalk, waar hij

door vissers werd aangezien voor een otter die zou concurreren om de vis. Het duurde ruim 150 jaar voordat er weer bevers voorkwamen in Nederland.

Historie uitzetting en vestiging Dit gebeurde vanaf 1988 in de Biesbosch toen, verspreid over een aantal jaren, ruim veertig bevers uit Oost-Duitsland werden uitgezet. Hiervoor was wel enige druk nodig vanuit het Wereld Natuur Fonds op het toenmalige verantwoordelijke ministerie. Toen deze uitzetting goed verliep en de dieren zich thuis bleken te voelen, volgden

er later bij- en uitzettingen in andere delen van het land. Na de Biesbosch was in de jaren '90 als eerste de Gelderse Poort, het rivierengebied ten oosten van Nijmegen, aan de beurt voor nieuwe uitzettingen met ruim vijftig bevers. De vestiging van een populatie in de provincie Flevoland ging spontaan door een uitbraak van enkele dieren uit het Natuurpark Lelystad. Besloten werd de dieren niet allemaal meer terug te vangen. Om de genetische basis te verbreden zijn er later twee dieren bijgezet. In de Blauwe Kamer speelde iets soortgelijks: een jonge

Verder lezen?

- Drees, J.M., 2003. De noordse woelmuis. Bedreigd door concurrentie van de aardmuis? Webpublicatie – Kennislink.nl
- Thissen, J.B.M., R.H. Witte van den Bosch & D.L. Bekker, 2008. Toekomstperspectief voor de Noordse woelmuis op Tiengemetes? De Levende Natuur, 2008
- Wanders, R., 2010. De winnaar verliest - Noordse woelmuizen versus veldmuizen. Zoogdier 2010-4
- La Haye, M. et al., 2001. Beschermingsplan noordse woelmuis. Maatwerk vereist! Tijdschrift Zoogdier, 2001-2.
- Koelman, R.M., 2007. Veldmuis veroverd Tiengemetes. Rubriek 'waarnemingen' in Tijdschrift Zoogdier, 2007-3.

Links: habitat van de noordse woelmuis. Foto Sil Westra. Rechts: noordse woelmuis. Foto Maaïke Plomp

Links: bevervraat. Rechts: beverdam. Foto's Stefan Vreugdenhil

bever ontsnapte uit Ouwehands Dierenpark, waarna dieren zijn bijgeplaatst. Langs de Maas in Limburg vestigden zich vanaf de jaren '90 spontaan bevers die via de Roer vanuit de Eiffel in Duitsland Nederland introkken. In de Eiffel had men in de jaren '80 bevers uit Oost-Europa uitgezet. Vanaf 1998 werden in België bevers uitgezet en ook vanuit deze uitzettingen zakten bevers de rivier af en vestigden zich in Limburg. Om deze enkele Limburgse bevers te ondersteunen werden tussen 2003 en 2005 in totaal 33 bevers bijgeplaatst. Als laatste volgden Groningen en Drenthe, waar in 2008 een uitzetprogramma is gestart. Vanuit de in de jaren '80 uitgezette beverpopulatie langs de Hase en Ems in Duitsland heeft recent de bever het zuidoosten van Drenthe bereikt.

Huidige verspreiding De figuren 1 t/m 4 geven een beeld van hoe de verspreiding van de bever over Nederland zich sinds 1988 heeft voltrokken. Hierop is duidelijk te zien dat de bevers zich vanuit de uitzetgebieden over het land aan het verspreiden zijn. Inmiddels heeft alleen de provincie Zeeland nog geen bevers binnen haar grenzen gehad. In Friesland heeft korte tijd een bever verbleven en in Noord-Holland duiken af en toe voor korte tijd bevers op. Het zal slechts een kwestie van tijd zijn voordat in alle provincies bevers voorkomen. Nu is het moment aangebroken dat de verschillende populaties met elkaar in contact komen, vooralsnog uitgezonderd de meest noordelijke groep in Groningen en Drenthe. Langs de diverse rivieren kunnen

de bevers migreren, waardoor zij elkaar steeds makkelijker kunnen ontmoeten. Dit is goed nieuws, omdat het behoud van deze soort voor deze Nederland zo steeds kansrijker wordt. Met elkaar verbonden sub-populaties lopen als geheel tenslotte een kleiner risico om uit te sterven. De werkzaamheden om rivieren meer ruimte te geven en rivierbegeleidende natuur te ontwikkelen, en het natuurlijker maken van allerlei beken, leveren hieraan ongetwijfeld een goede bijdrage doordat meer leefgebied voor bevers ontstaat. Wat hierbij nog wel enige aandacht behoeft is de trend om de doorstroombaarheid van de uiterwaarden te vergroten door vegetatie te verwijderen. Daarbij moet beter gekeken worden of dit zo gedaan kan worden dat enerzijds de vestigingskansen voor be-

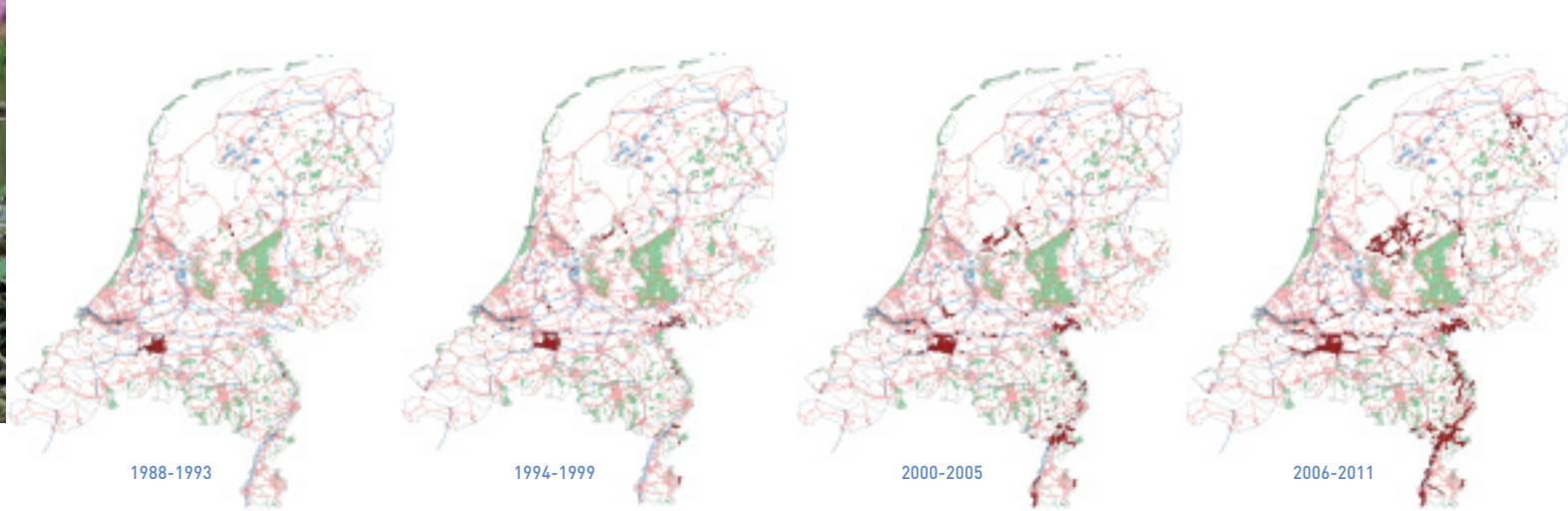
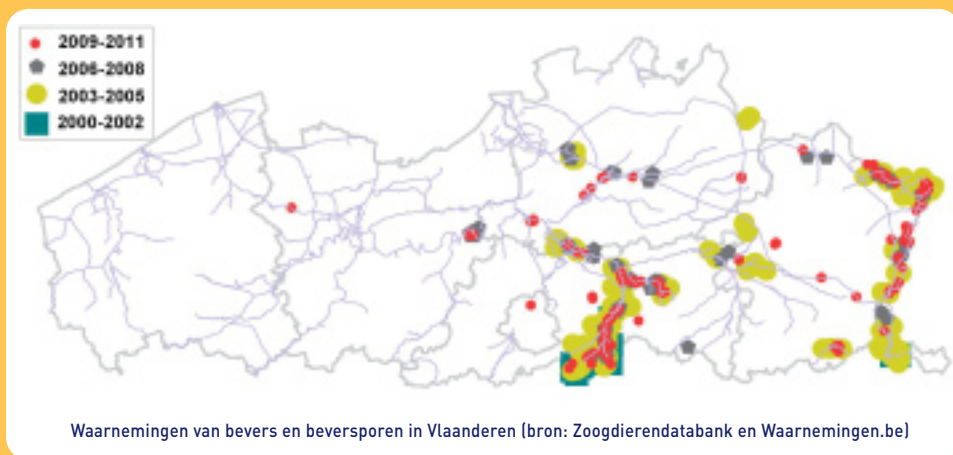
Bevers in Vlaanderen

De bever, die in de 19e eeuw uit Vlaanderen verdween, werd hier voor het eerst weer waargenomen in 2000. In de periode 2000-2002 waren er waarnemingen langs de zuidelijke Grensmaas en de zuidelijke Dijlevallei, vermoedelijk van dieren afkomstig van de illegale uitzettingen in Wallonië in 1998-2000. Na een soortgelijke Vlaamse uitzetting in 2003 in de Dijlevallei ten zuiden van Leuven en langs de Grensmaas, en officiële uitzettingen in Nederlands Limburg, koloniseerde de bever in de periode 2003-2005 beide riviervalleien. Ook buiten deze gebieden waren er reeds losse waarnemingen. Deze betroffen meestal zwervende of dood gevonden dieren. Toch konden enkele dieren zich permanent vestigen, zoals in het Mechels Broek (Mechelen, provincie Antwerpen), De Luysen (Bree, Noord-Limburg) en in Zuid-Limburg en Vlaams-Brabant langs de Jeker, de Demer en de Winge. In deze periode werden ook de eerste gevallen van voortplanting vastgesteld, namelijk in de zuidelijke Dijlevallei en de omgeving van Voeren (Zuid-Limburg) en Kin-

rooi (Noord-Limburg). In de periode 2006-2011 ging de vestiging van de bevers door en doken er onder andere dieren op in Vlassenbroek (Dendermonde, Oost-Vlaanderen), Broek De Naeyer (Willebroek, Antwerpen) en langs de benedenloop van de Kleine Nete (omgeving Lier en Viersel, provincie Antwerpen). Sinds de start van de herkolonisatie worden er ook regelmatig hulpbehoevende bevers weggevangen of opgevangen door natuurhulpcentra. Deze dieren worden vervolgens weer losgelaten in de regio's waar permanent bevers aanwezig zijn of bijgeplaatst in gebieden waarvan bekend is dat er één dier zit, in de hoop

dat er zo sneller voortplanting zal optreden. Hoeveel bevers zitten er nu in Vlaanderen? Het schatten van beveraantallen is moeilijk. Binnen Vlaanderen zijn er 36 bevestigde beverterritoria. Vanuit de literatuur is bekend dat er gemiddeld 3,8 bevers per territorium aanwezig zijn. Doordat de beverpopulatie hier nog in volle expansie is, zal dit getal eerder lager zijn. Er wordt daarom geschat dat er tussen de 90 en 110 bevers in Vlaanderen leven. Hiervan werden er 46 geobserveerd tijdens de bevermonitoring van de voorbije zomer.

Goedele Verbeylen en Kristijn Swinnen

Figuur 1 t/m 4 Verspreiding van de bever in Nederland vanaf 1988 tot heden.

Bever. Foto Wout van Houwelingen

vers niet worden verkleind en anderzijds de kans van schade aan dijken door ondergraving door bevers niet wordt vergroot. Bij hoogwater in de rivieren lopen burchten en holen onder en bevers hebben dan alternatieven nodig om de dag door te kunnen brengen. Als binnen de uiterwaarden geen goede hoogwatervluchtplaatsen aanwezig zijn, is de kans reëel dat ze in de dijken gaan graven. Met een uitgekiende inrichting kan echter zowel de doorstroombaarheid verbeterd worden als de kans op het graven in dijken worden verkleind.

Belang van de bever De bever is een unieke soort in de Nederlandse natuur. Als 'bouwkundig ingenieur' is dit zoogdier als geen ander in staat om het landschap op klein en groter schaalniveau aan te passen. Sporen van bevers zijn onmiskenbaar. Ze knagen bomen om, om vervolgens de bast en takken af te knagen om voedselvoorraden aan te leggen en er burchten of zelfs kleine dammen mee te bouwen. Bevers zorgen daarmee voor het 'natuurlijke' onderhoud van de oevers. Door het bouwen van dammen beïnvloedt de bever de waterstanden in zijn leefge-

bied. Een hoger en continu waterpeil (minimaal 50 cm diep water) zorgt ervoor dat de ingang van hun hollen en burchten onder water blijft liggen en het maakt het voor de bevers gemakkelijker om het voedsel te bereiken. Het ontstaan van deze beverplassen heeft een grote toename van de aanwezige biodiversiteit tot gevolg. Uit buitenlands onderzoek is bekend dat zeldzame vogels als de zwarte ooievaar en kraanvogel en diverse amfibieën- en libellensoorten hiervan profiteren. Dammen maken zij in het vlakke en waterrijke Nederland zeker niet overal.

Jaar van de Bever Het gaat op dit moment dus erg goed met de bever in Nederland. Het is tijd om dit succesverhaal naar buiten te brengen en de aandacht op de bever te vestigen! Al vele jaren doet de Zoogdierverseniging onderzoek naar de verspreiding en de ecologie van de bever. Dit gebeurt zowel door medewerkers vanuit kantoor als door vrijwilligers van de Beverwerkgroep Nederland. Alle betrokkenen zien dat het aantal bevers in Nederland toeneemt, terwijl weinig anderen zich daarvan bewust zijn. Het aantal bevers dat momenteel in Nederland leeft, wordt ge-

schat op ongeveer 600 dieren van minimaal 1 jaar oud. De verwachting is dat het aantal bevers steeds verder zal toenemen, waardoor ook de kans groter wordt dat mensen met dit dier in aanraking komen. Bijvoorbeeld doordat zij zijn (knaag)sporen buiten tegenkomen of misschien wel een echte bever te zien krijgen. In het kader van het 'Jaar van de Bever' willen we zo veel mogelijk mensen kennis laten maken met dit grootste knaagdier van Nederland. Onder andere door het schrijven van een boek, het uitbrengen van een brochure en het organiseren van excursies. De landelijke Zoogdierdag op 21 april 2012 staat ook in het teken van de bever. De verdere verspreiding en toename van het aantal bevers kunnen echter ook leiden tot meer conflicten met de mens. Steeds vaker adviseert de Zoogdierverseniging overheden over de handelwijze in situaties waar ruimtelijke ingrepen plaatsvinden op locaties waar (de strikt beschermde) bever voorkomt. Ook kan door hun graafactiviteiten de veiligheid van dijken afnemen en door het bouwen van dammen kan wateroverlast ontstaan in land- en bosbouw. Waar knelpunten optreden, kunnen die meestal vrij gemakkelijk worden opgelost, maar een goede voorbereiding is het halve werk. Daarvoor is wel kennis nodig en die kennis willen wij dit jaar naar buiten brengen. Onder andere door het organiseren van een themadag voor professionals die met bevers te maken (kunnen) krijgen.

De activiteiten uit het Jaar van de Bever worden financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Faunafonds en Kiwa Nederland.

Neeltje Huizenga en Stefan Vreugdenhil werken bij de Zoogdierverseniging.

Verder lezen?

- Kijk voor meer informatie op de website: www.jaarvandebever.nl